

Culturi arheologice și identități etnice din spațiul est-carpatic în a doua jumătate a mileniului I a. Chr. – prima jumătate a mileniului I p. Chr.

2–5 aprilie 2025

PROGRAM ȘI REZUMATE

Chișinău 2025

Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Arheologie Preistorică, Universitatea Liberă din Berlin

COLOCVIU

Culturi arheologice și identități etnice din spațiul est-carpatic în a doua jumătate a mileniului I a. Chr. – prima jumătate a mileniului I p. Chr.

2–5 aprilie 2025

În memoria profesorului
MIRCEA BABEȘ
(1941-2023)

PROGRAM ȘI REZUMATE

Chișinău 2025

Comitetul organizatoric:

Aurel Zanoci (Universitatea de Stat din Moldova)

Vasile Iarmulschi (Universitatea de Stat din Moldova;
Universitatea Liberă din Berlin)

Sergiu Matveev (Universitatea de Stat din Moldova)

Andrei Corobcean (Universitatea de Stat din Moldova)

Dumitru Condrea (Universitatea de Stat din Moldova)

Victor Dulgher (Universitatea de Stat din Moldova)

Vladimir Chitic (Universitatea de Stat din Moldova)

Sergiu Serbinov (Universitatea de Stat din Moldova)

Comitetul științific:

Michael Meyer, Prof. univ. dr.

Universitatea Liberă din Berlin

Lucrețiu-Ion Bîrliba, Prof. univ. dr.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

 0000-0002-8479-4666

Adrian Ioniță, Dr. habil.

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București

 0000-0003-0795-0730

Ovidiu Țentea, Dr.

Muzeul Național de Istorie a României

 0000-0001-5747-4192

Vasile Iarmulschi, Dr.

Universitatea de Stat din Moldova / Universitatea Liberă din Berlin

 0000-0002-9013-1973

Aurel Zanoci, Dr.

Universitatea de Stat din Moldova

 0000-0002-3236-7582

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Colocviu „Culturi arheologice și identități etnice din spațiul est-carpatic în a doua jumătate a mileniului I a. Chr. – prima jumătate a mileniului I p. Chr.”, 2-5 aprilie 2025 : În memoria profesorului Mircea Babeș (1941-2023) : Program și rezumate / comitetul organizatoric: Aurel Zanoci [et al.] ; comitetul științific: Michael Meyer [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2025 (CEP USM). – 23, [1] p.

Antetit.: Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Arheologie Preistorică, Universitatea Liberă din Berlin. – 30 ex.

ISBN 978-9975-62-851-8.

CZU 902/904(082)

C 62

Eveniment realizat în cadrul subprogramului 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”

Universitatea de Stat din Moldova

Platforma de formare și cercetare interdisciplinară
în domeniul arheologiei „Vasile Pârvan”,
Blocul central

Miercuri, 2 aprilie 2025

12.00–18.00

Sosirea și cazarea participanților

18.00

Cina

Joi, 3 aprilie 2025

8.00–9.00

Micul dejun

9.30–10.00

Deschiderea lucrărilor colocviului

10.00–11.30

Comunicări

Moderator: Octavian Munteanu

Andrei Corobcean

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova)

(Re)trăirile etnicității în arheologie: limite, controverse și perspective

1

Aurel Zanoci

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova)

Evoluția apartenenței culturale și etnice a siturilor din epoca fierului din regiunea de silvostepă a spațiului pruto-nistean în istoriografia sovietică

2

Denis Topal

(Institutul Patrimoniului Cultural)

Tumuli cu arsuri din perioada scitică în partea de vest a stepei pontice

3

11.30–12.00

Pauză de cafea

12.00–13.30

Comunicări

Moderator: Aurel Rustoiu

4

Dumitru Condrea

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova)

Varietatea practicilor funerare în spațiul extracarpatic din sec. VI-III a. Chr.: indiciu al coeziunii sau eterogenității etno-culturale

5

Cristian Corolenco

(Muzeul Național de Istorie a Moldovei),

Natalia Mateevici

(Muzeul Național de Istorie a Moldovei),

Octavian Munteanu

(Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău)

Amprente identitare în cadrul culturii getice: primele dovezi ale prezenței amforelor de Erythrai și Ikos la Butuceni

6

Mihail Băț

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova)

Mirajul identităților etnice. Studiu de caz privind răspândirea pieselor de tip La Tène în spațiul de la răsărit de Carpați

13.30–15.00

Pauză de prânz

15.00–17.00

Comunicări

Moderator: Mihail Băț

7

Lavinia Grumeza

(Institutul de Arheologie, filiala Iași)

Reflexii ale identității și statutului: oglinzi în mormintele nomade din spațiul est-carpatic (culturile scitice și sarmatice)

8

Aurel Rustoiu

(Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca),

Iosif Vasile Ferencz

(Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva),

Senica Țurcanu

(Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași)

„Celți” și „bastarni” la răsărit de Carpați. Descoperirile de tip Glăvănești și relațiile dintre cultura Poienești-Lucașeuca cu mediul La Tène

Octavian Munteanu

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova)

Spune-mi cu cine te-nsoțești, ca să-ți spun cine ești... un dialog pe șleau cu vestigiile culturii Poienеști-Lucașeuca

Vasile Iarmulschi

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova / Institutul de Arheologie Preistorică, Universitatea Liberă din Berlin)

Bastarni, geți și daci: delimitare teritorială, identități de grup și problema definirii culturilor arheologice

17.00–18.00

Discuții

18.30

Cina

Vineri, 4 aprilie 2025

8.00–9.00

Micul dejun

9.30–11.00

Comunicări

Moderator: Sergiu Matveev

Daniel Spânu

(Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București)

Aculturație și etnicitate din perspectiva cupelor locale cu decor în relief

Ovidiu Țentea

(Muzeul Național de Istorie a României, București)

De cealaltă parte. Reinterpretarea unor structuri din interiorul Valului lui Traian de la Galați

Alexandru Popa

(Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe)

„Dacii liberi” de la est de provincia Dacia: o năluca recurentă a cercetării protoistorice românești

11.00–11.30

Pauză de cafea

9

10

11

12

13

11.30–13.00

Comunicări

Moderator: Ovidiu Țentea

14

Florian Matei-Popescu

(Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București)

Carpții în izvoarele literare și epigrafice greco-romane

15

Gheorghe Postică

(Muzeul Național de Istorie a Moldovei)

Așezarea antică târzie de la Bursuceni „Ciulucul Mic” din regiunea centrală a spațiului pruto-nistean în contextul migrației goților

16

Vlad Vornic

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova),

Sergiu Matveev

(Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova)

O fibulă de bronz din secolul V p. Chr. descoperită la Rădoia (r-nul Sângerei)

13.00–13.30

Discuții

13.30–15.00

Pauză de prânz

15.00–18.00

Vizite de documentare în muzeele din or. Chișinău

18.30

Cina

Sâmbătă, 5 aprilie 2025

Plecarea participanților

(Re)trăirile etnicității în arheologie: limite, controverse și perspective*

Andrei Corobcean

ID 0000-0002-9886-301X

O năluca a tot bântuit și mai bântuie arheologia – etnicitatea. Atribuirea etnică a vestigiilor arheologice, asocierea similitudinilor tipologico-stilistice cu existența unei comunități, care împărtășea aceeași identitate, au prezentat frecvent una din prioritățile interpretării arheologice. Istoria paradigmei etnice este una plină de dezbateri aprinse, controverse, mai ales, având în vedere și implicarea interesului politic, manifestat diferit de-a lungul timpului. Recunoașterea limitelor și a riscurilor legate de atribuirile etnice ale ansamblurilor arheologice nu a presupus însă scoaterea acestui subiect spinos de pe ordinea de zi a cercetărilor. Revenirile la discuții au reevaluat, inclusiv din perspectivă interdisciplinară, limitele și posibilitățile „etnicizării” unei „culturi arheologice”. Dezbaterea etnică în arheologie a fost influențată, evident, și de intensitatea discursurilor identitare din societate. Acest fapt amenință discursul științific cu ingerințele politicului. Readucerea în actualitate a problemei interpretării etnice a vestigiilor arheologice este asigurată astăzi de revenirea discursului identitar, susținut politic, la un loc de frunte al preocupărilor din societate. Spațiul informațional, în special rețelele de socializare, abundă în exacerbări naționaliste, protocroniste, al căror pericol iminent nu trebuie ignorat. Astfel, necesitatea dezbaterilor științifice asupra interpretărilor sociale și etnice ale culturii nu-și pierde din actualitate.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Evoluția apartenenței culturale și etnice a siturilor din epoca fierului din regiunea de silvostepă a spațiului pruto-nistrean în istoriografia sovietică*

Aurel Zanoci

 0000-0002-3236-7582

Primele mențiuni despre siturile din regiunea de silvostepă a spațiului pruto-nistrean, încadrate ulterior în epoca fierului, datează din perioade interbelice. Printre acestea se remarcă o serie de cetăți, precum Stolniceni, Codreanca, Durlești, Dobrușa etc., semnalate în lucrările lui Șt. Ciobanu, P. Constantinescu-Iași, T. Poruciuc, Gh. Madan ș.a. Însă informația este lipsită de vreo oarecare atribuire culturală sau etnică, pentru ele fiind utilizate calificative generale de genul „cetate preistorică”, „cetate antică” etc., chiar dacă încă de la mijlocul sec. XIX, C. Stamati (1850) menționa că „cetățile din Basarabia au fost construite de daco-geți, Traian și Iustinian”. Mențiuni despre popularea spațiului pruto-nistrean de către „seminții tracice”, „geți”, „daci”, însă fără referire la vreun sit concret, se întâlnesc și în publicațiile lui Șt. Ciobanu, I. Zaborovschi, N. Moroșan ș.a., apărute în perioada interbelică.

Situația se schimbă după cel de-al Doilea Război Mondial, când situările din epoca fierului din spațiul pruto-nistrean vor intra în vizorul cercetătorilor sovietici. Astfel, în anii 1946-1947, prin eforturile lui G. Smirnov, P. Zasurțev și T. Passek, au fost descoperite și cercetate perieghetic, prin sondaje sau chiar prin săpături arheologice o serie de cetăți și așezări din sec. IV-III a. Chr., precum Saharna Mare, Saharna Mică, Horodca Mare, Horodca Mică, Stolniceni, Butuceni etc., care au fost atribuite sciților. De asemenea, drept scitice au fost considerate și așezările (Saharna „Dealul Mănăstirii”, Țahnăuți, Solonceni „Hlinaia” etc.), dar și necropolele (Saharna „Țiglaș”, Saharna „Gura Hulboacei”), descoperite și cercetate în anii 1946-1953 și încadrate ulterior în prima epocă a fierului.

În 1953, într-un raport semnat de G. Smirnov (rămas inedit), pentru prima dată se menționează existența unor deosebiri dintre siturile din „perioada scitică” din spațiul pruto-nistrean și cele scitice din regiunile de la est de Nistru, fiind admisă o apropiere a lor de „cultura tracică”. Această idee este prezentă și în lucrările publicate de A. Meliukova din 1954 și 1958. Iar începând cu anul 1960 (lucrarea lui G. Fedorov), pentru sec. IV-III a. Chr. în spațiul pruto-nistrean este utilizat etnonimul „geți” și „cultură getică”.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Tumuli cu arsuri din perioada scitică în partea de vest a stepei pontice*

Denis Topal

ID 0000-0002-8586-4427

Cea mai originală trăsătură a ritului funerar al comunităților nomade timpurii din vestul stepei pontice o reprezintă construcțiile din lemn arse, aflate sub tumuli. Majoritatea acestor complexe funerare sunt asociate cu bazinul Nistrului, în special necropola de lângă Dubăsari, unde 14 dintre cele 18 movile funerare identificate (nr. 5, 12-16, 18, 24, 26, 43, 45, 46, 51, 52) prezintă această caracteristică. Cele mai apropiate analogii ale acestor practici funerare se găsesc în necropolele tumulare de la Crasnoe și Nicolscoe, situate pe malul stâng al Nistrului, precum și la Holercani, Dubăsarii Vechi și Opaci, de pe malul drept. Alte exemple sunt reprezentate de tumulul Chaush de la Dunărea de Jos și de movila funerară de la Ciulnița, lângă râul Ialomița. Pe baza datelor disponibile, s-a constatat că tradiția tumulilor cu arsuri a apărut în regiunea nord-vest pontică în perioada scitică mijlocie. Aceasta a continuat să fie practică până la sfârșitul perioadei clasice, însă există un decalaj semnificativ între grupurile cronologice identificate. Majoritatea complexelor datează de la mijlocul secolului al VI-lea a. Chr., în timp ce mormintele incinerate mai târziu nu apar înainte de sfârșitul secolului al V-lea a. Chr. Cele mai multe dintre acestea sunt datate în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. Astfel, decalajul dintre mormintele arse scitice mijlocii și cele din perioada clasică se întinde pe mai mult de o jumătate de secol, acoperind, cel puțin, al doilea și al treilea sfert al secolului al V-lea a. Chr. Pe baza analizelor aeriene recente, a fost identificat un tumul de dimensiuni excepționale, cu un diametru de peste 100 m. Fotografiile aeriene relevă trei cercuri de origine artificială într-un câmp situat la periferia de nord-est a satului Lărguța (raionul Cantemir, Republica Moldova). Două dintre acestea prezintă pete roșiatice cu un diametru de până la 35 m, în timp ce cercul central este delimitat de două semicercuri galben-deschis, având un diametru de până la 109 m și o lățime de aproximativ 8 m. Dacă aceste ipoteze vor fi confirmate prin cercetări arheologice, tumulul de la Lărguța ar putea deveni unul dintre primii tumuli „regali scitici” cercetați la vest de Bugul de Sud, într-o regiune considerată, în mod tradițional, periferică pentru nomazii timpurii în a doua epocă a fierului.

* Cercetare realizată în cadrul subprogramului 17010 „Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024-2027)”.

Varietatea practicilor funerare în spațiul extracarpatic din sec. VI-III a. Chr.: indiciu al coeziunii sau eterogenității etno-culturale*

Dumitru Condrea

 0000-0001-9799-7756

Spațiul dintre Carpați și Pontul Euxin din sec. VI-III a. Chr. cunoaște o mare diversitate de obiceiuri asociate îngropării morților, nu numai în ceea ce privește modul de depunere a osemintelor umane în pământ, ci și în legătură cu ritualurile înfăptuite premergător, posterior sau în timpul acestui proces. Observațiile făcute de arheologi asupra acestor diferențe au dus la interpretări divergente ale culturii materiale și ale etniei comunităților care au amenajat mormintele date. Astfel, în literatură au apărut morminte sau necropole clasificate drept greco-getice (Constanța „Medeea”, Corbu, Caraorman), traco-scitice (Bertești de Jos, Chișcani, Unirea), getice/scitice (Dănceni, Telița „Celic Dere”) ș.a., pe lângă cele considerate prevalent în comunitatea arheologică drept getice, scitice sau grecești. La realizarea acestor determinări culturale sau etnice s-au utilizat dovezile materiale furnizate de sepulturi, care însă prezintă multe particularități locale. Din acest punct de vedere, în spațiul extracarpatic majoritatea mormintelor sunt plane, iar în Dobrogea există necropole tumulare sau mixte (Telița „Celic Dere”, Enisala etc.), pe când în întreg teritoriul au fost cercetate movile funerare, ridicate peste defuncții cu statut social înalt (Cucuteni, Agighiol, Găvani, Peretu etc.), uneori cu morminte secundare (Zimnicea, Telița „Valea Amza” etc.). În același timp, incinerarea predomină ca rit funerar, dar o serie de necropole conțin atât înmormântări de incinerare, cât și de inhumație (Stelnică, Dănceni, Hansca etc.). La fel de pestriță se prezintă situația inventarului depus în morminte, precum tipurile de vase, piese vestimentare, de harnașament, unelte, arme. Aceste aspecte ale problemei relevă necesitatea de a discuta dacă eterogenitatea practicilor funerare servește drept criteriu de discernere a diferitor culturi arheologice și etnii sau, dimpotrivă, poate reprezenta o particularitate a aceleiași unități etno-culturale.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Amprente identitare în cadrul culturii getice: primele dovezi ale prezenței amforelor de Erythrai și Ikos la Butuceni

Cristian Corolenco

ID 0009-0000-4365-9866

Natalia Mateevici

ID 0000-0002-4660-9781

Octavian Munteanu

ID 0000-0001-9340-8002

Subiectul aduce în prim-plan primele dovezi ale prezenței amforelor de Erythrai și Ikos în așezările getice de la Butuceni, oferind o nouă perspectivă asupra schimburilor comerciale dintre greci și geți pe parcursul secolelor IV-III a. Chr. Descoperirea acestor amfore reprezintă o noutate absolută nu doar pentru siturile culturii getice din valea Răutului, ci și pentru întreg arealul pruto-nistean din a doua epocă a fierului. Aceste vestigii inedite, care până recent se numărau printre centrele „neidentificate”, sugerează conexiuni comerciale mai complexe decât cele documentate până în prezent. Analiza tipologică și comparativă a noului material amforistic indică rute comerciale conectate atât cu litoralul Ioniei, cât și cu arhipelagul Sporadelor de Nord. La rândul lor, aceste conexiuni sugerează existența unor relații comerciale directe sau indirecte cu centrele de producție egeene, confirmând integrarea geților în rețelele de schimb supraregionale. Totodată, aceste artefacte reflectă nu doar influențele elene asupra comunităților locale, ci și rolul pe care l-a deținut importantul sit de la Butuceni ca punct de interacțiune între lumea greacă și cea getică.

Mirajul identităților etnice. Studiu de caz privind răspândirea pieselor de tip La Tène în spațiul de la răsărit de Carpați*

Mihail Băț

 0000-0001-6642-2888

Modelul de explicare a fenomenului răspândirii artefactelor de tip La Tène în Europa Centrală și de Sud-Est a îmbrăcat deseori haina atribuirilor etnice. Având drept punct de plecare mărturiile autorilor antici, acest fenomen a fost juxtapus, în mod tradițional, expansiunii triburilor celtice în afara zonelor de origine, declanșate în jurul anului 400 a. Chr. În acest context, prezența grupurilor de coloniști în bazinul carpatic a fost consemnată începând cu a doua jumătate a sec. IV a. Chr. Ulterior, așa cum arată distribuția descoperirilor arheologice, obstacolul natural al munților nu a împiedicat difuzarea elementelor specifice culturii La Tène și la răsărit de Carpați, fapt relevat de o serie de piese tipice, precum fibulele din bronz și din fier.

În general, fenomenul difuziunii culturii La Tène în aceste regiuni a fost văzut în mod diferit de-a lungul timpului, fiind utilizate o serie de termeni și concepte: „migrații celtice”, influențe „celtice”, latenizare, obiecte latenoide etc. Extrapolarea acestor interpretări a atras în mod inevitabil în cadrul dezbaterii noastre și alte atribute etno-culturale, precum tracii, geții, sciții, bastarnii etc. Din aceste considerente, prezentarea va urmări proiecția celor mai importante jaloane ale propagării elementelor culturii La Tène în regiunile de la răsărit de Carpați până la finalul erei precreștine.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Reflexii ale identității și statutului: oglinzi în mormintele nomade din spațiul est-carpatic (culturile scitice și sarmatice)

Lavinia Grumeza

 0000-0001-6076-5708

În preistorie și antichitate, oglinzile nu reprezentau doar obiecte utile de îngrijire personală, ci aveau adesea un simbolism profund, fiind asociate cu intimitatea, credințele magice și prestigiul social. În spațiul est-carpatic, primele oglinzi apar în secolele VI/V a. Chr., odată cu avansarea grupurilor scitice către vest. Aceste oglinzi, masive și bogat decorate (varii forme din tipologia propusă de T.M. Kuznetsova), sunt întâlnite cu precădere în morminte feminine bogate și sunt considerate importuri din orașele nord-pontice, realizate după prototipuri grecești.

Odată cu migrațiile sarmaților începând cu secolul I p. Chr., oglinzile revin în prim-plan în spațiul est-carpatic, fiind întâlnite într-un număr și mai mare. De această dată, ele prezintă o diversitate tipologică semnificativă, incluzând atât piese romane, cât și oglinzi realizate în mediul sedentar „barbar.”

În cadrul acestei prezentări, vom analiza comparativ evoluția oglinzilor (aproximativ 50 de exemplare) în cele două contexte nomade distincte, evidențiind simbolistica, rolul lor social și cultural, precum și originea acestor artefacte.

„Celti” și „bastarni” la răsărit de Carpați. Descoperirile de tip Glăvănești și relațiile dintre cultura Poienești-Lucașeuca și mediul La Tène

Aurel Rustoiu

 0000-0001-7033-1866

Iosif Vasile Ferencz

 0000-0001-9510-0052

Senica Țurcanu

 0000-0002-6235-1442

Analizând cultura Poienești-Lucașeuca, Mircea Babeș remarcă existența unor descoperiri de tip La Tène mijlociu la răsărit de Carpați. Acestea erau reprezentate, în special, de vase ceramice, asociate cu vase locale, dar și cu altele caracteristice „bastarnilor”. Lor li se adaugă o serie de piese de metal, cum sunt barele de fier din depozitele de la Negri sau Oniceni. Pentru Mircea Babeș aceste descoperiri conturau un orizont cultural, denumit de el „de tip Glăvănești-Bovșiv”, care marca preliminariile începutului migrațiilor populațiilor germanice din nordul Europei spre spațiul est-carpatic. Astăzi, datorită reevaluării cronologiei culturii Poienești-Lucașeuca, descoperirile de tipul menționat marchează, de fapt, începutul culturii respective. Pe de altă parte, ele ridică problema relațiilor dintre populațiile germanice și cele celtice din spațiul intracarpatic, dar și din sudul Poloniei. Scopul acestei comunicări este de a analiza natura acestor relații și modul în care ele se reflectă în descoperirile arheologice. Vor fi luate în discuție o serie de complexe funerare, depozite și depuneri votive, precum și artefacte prezente în ambele arii culturale, cum sunt, spre exemplu, barele de fier din mediul La Tène sau colierele în formă de coroană.

Spune-mi cu cine te-nsoțești, ca să-ți spun cine ești: un dialog pe șleau cu vestigiile culturii Poienești-Lucașeuca*

Octavian Munteanu

ID 0000-0001-9340-8002

Probabil, ar fi foarte dificil să utilizăm sintagma *identitate etnică* pentru purtătorii culturilor arheologice care definesc spațiul est-carpatic pe parcursul epocii fierului. Deopotrivă, problema este valabilă și pentru cultura Poienești-Lucașeuca (P-L), ai cărei purtători nu ne-au lăsat nicio mărturie scrisă. Ceea ce însă devine tot mai clar astăzi, în raport cu ipotezele/teoriile de altădată, este că acele calificative monoetnice nu mai rezistă. Ne propunem să urmărim, cu acea doză de relativitate specifică subiectului, posibilitățile asocierii anumitor grupuri de populații, din care s-au constituit comunitățile ce stau în spatele culturii arheologice P-L cu numele unor comunități menționate în izvoarele timpului. Vom pune la baza demersului nostru analiza acelor elemente eterogene ale culturii materiale care pot servi în calitate de indicator reprezentativ al tradițiilor considerate deja caracteristice pentru un spațiu sau altul, corelându-le cu informația disponibilă în sursele scrise.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Bastarni, geți și daci: delimitare teritorială, identități de grup și problema definirii culturilor arheologice*

Vasile Iarmulski

 0000-0002-9013-1973

Văzuți din perspectiva preistoriei, tracii nordici și proto-germanicii, care au pătruns – începând cu sfârșitul sec. III a. Chr. – în regiunea est-carpatică, reprezintă un subiect intens discutat în literatura de specialitate. Izvoarele scrise ne permit să separăm aceste grupuri de populații între ele, dar și să stabilim că în anumite situații acestea au acționat în mod colectiv. În baza studiilor etnografice, am putea deduce dimensiunea numerică a acestor triburi. În acest caz, ne întrebăm: cu ce tipuri de comunități/grupuri umane avem de a face la sfârșitul mileniului I a. Chr. în spațiul carpato-nistean? Acest fapt ne permite să reevaluăm modul în care conceptul de *cultură arheologică* poate fi aplicat în cazul respectivelor grupuri de populații. În cadrul comunicării noastre, dorim să propunem propriile răspunsuri la aceste întrebări, folosind cazul: bastarni-geți-daci.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Aculturație și etnicitate din perspectiva cupelor locale cu decor în relief

Daniel Spânu

ID 0009-0007-8825-6092

Producerea unor imitații locale (cândva, așa-numite „getice”) ale bolurilor elenistice cu decor în relief mulat ilustrează adoptarea de către olarii locali a unei tehnologii de origine mediteraneeană. Astfel, aceste cupe indică profunzimea procesului de aculturație la valori elenistice a elitelor și comunităților locale. Se imită morfologia, ornamentația, tehnologia, dar și un anumit habitus: moda băutului din cupe cu aspect de căuș. Foarte probabil, cupele cu decor în relief erau accesorii specifice unor symposia și simbolizau „convivialitatea”. Majoritatea centrelor de producție identificate arheologic prin descoperirea unor negative pentru mulare se situează în sudul României (Popești, Crăsani, Poiana, Zimnicea ș.a.). Unele indicii susțin ipoteza producerii unor cupe cu decor în relief și în Transilvania. Răspândirea către est a imitațiilor locale nu depășește delimitarea între culturi arheologice bine definite. Începutul folosirii imitațiilor locale poate fi datat în cea de-a doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr. (foarte probabil, nu înaintea începutului fazei LT D1). Producerea și răspândirea imitațiilor locale la Dunărea de Jos și în Transilvania se încadrează adecvat în acele fenomene culturale care au premers afirmării structurii de putere dacice pe scena istoriei. Se poate pune întrebarea dacă apariția acestei structuri de putere este rezultatul unui proces de reconfigurare culturală și identitară, favorizat tocmai de medierea privilegiată a unor modele culturale de origine mediteraneeană.

De cealaltă parte. Reinterpretarea unor structuri din interiorul Valului lui Traian de la Galați

Ovidiu Țentea

 0000-0001-5747-4192

Valul lui Traian de la Galați, care asigura delimitarea unui teritoriu destul de vast din zona confluentei Siretului cu Dunărea, a fost în atenția mai multor generații de arheologi, preocupați de perioada romană. În cursul cercetărilor, au fost semnalate și documentate numeroase structuri constructive cu caracter militar, civil sau funerar, care au fost repertoriate și cartate în studii.

Tema prezentării noastre o constituie unele structuri rectangulare, atribuite, prin analogii în provinciile vestice ale Imperiului Roman, unor fortificații de mici dimensiuni (*fortlets*), databile pe durata secolului II p. Chr. Descoperirile de dată mai recentă ne-au oferit date relevante, care ne conduc spre reevaluarea unor atribuiri, fapt care implică schimbări de nuanțe asupra perspectivei din care am privit o parte a traseului drumului și a organizării spațiului din interiorul acestui val.

„Dacii liberi” de la est de provincia Dacia: o nălucă recurentă a cercetării protoistorice românești

Alexandru Popa

ID 0000-0002-3158-4374

Pe o durată lungă de timp, „interpretarea etnică” a fost obiectivul principal al cercetării arheologice în majoritatea țărilor europene. Se estima că, fără a pune întrebarea despre originea etnică a unei culturi arheologice sau a unei așezări umane, arheologia va înceta să mai fie o știință istorică. Pe parcursul timpului, au apărut numeroase studii monografice și volume colective consacrate acestei probleme, care au condus la constituirea unei baze metodice și teoretice consistente a acestui fenomen. Astfel, interpretarea etnică a materialelor arheologice este privită drept puntea de legătură între identitățile colective (bănuite a fi) de natură etnică, cunoscute din sursele scrise, și elementele culturii materiale, adică arheologice, drept una din convențiile de bază ale arheologiei de la Montelius încocoare.

În studiul de față, ne-am propus să discut informațiile istorice și arheologice cu privire la populațiile de la granița de est a Daciei romane, privindu-le prin prisma legitimității conceptului românesc de „daci liberi”. Principala concluzie a cercetării noastre se rezumă la constatarea că suprapunerea unei presupuse identități istorice („daci liberi”), necunoscute surselor scrise din perioada de existență a provinciei romane Dacia, cu sistemul de artefacte arheologice, identificate de cercetarea modernă prin mai multe culturi arheologice (și datate la modul general cu secolele „I-III p. Chr.”) este, după părerea mea, o abordare aventuroasă și necritică. Sunt foarte apropiat de convingerea că cercetătorii care astăzi încă susțin identificarea integrală a culturilor Lipița, Poienești-Vârteșcoi, Militari-Chilia cu entități istorice asemeni Costobocilor, Carpilor sau „dacilor liberi”, sunt mișcați mai mult de patriotism sau pseudo-patriotism, decât de convingeri științifice, bazate pe o valorificare critică a surselor ce ne stau la dispoziție ca istorici.

Lăsând la o parte izvoarele mai vechi grecești, care menționează pe *Carpidai* (Ephoros la Pseudo-Skymnos, v. 842-843) și pe *Carpiano* (Ptolemaios, Geogr. III, 5, 10), apariția carpilor în istorie e bruscă și are legătură cu debutul așa numitului *bellum Scythicum* în anul 238 p. Chr. (SHA, *Pup. et Balb.*, 16, 3: *sub his pugnatum est a Carpis contra Moesos* < *fuit et Scythici bellum principium*). Astfel, alături de goți sau singuri, atacă în repetate rânduri provinciile Moesia inferior și Dacia (pe vremea lui Gordian III și Filip Arabul, dar și sub Decius și Trebonianus Gallus), dar și Tyrasul, poate chiar în a. 214 (după cum o demonstrează fără dubii noua lectură a inscripției lui T. Aurelius Flavinus: *[ob] alacritatem virtu[tis] adversus hostes Ca[rpos] et res prospere Ty[rae] ges[itas]*). Prezența lor la Tyras ar sugera un areal de locuire inițial în spațiul pruto-nistrean, de unde apoi au migrat spre vest. Unii împărați primesc titlul de *Carpicus Maximus*, ceea ce dovedește că romanii au luptat cu o anumită populație, pe care o identificau astfel, până când sunt învinși aproape definitiv de Aurelian și așezați pe sol roman. Lucrarea își propune – în lumina noilor informații legate de atacurile goților în Balcani (noile fragmente descoperite din Scythica lui Dexippos) – să revadă sursele disponibile și să le așeze în contextul mai larg al crizei secolului al III-lea.

Așezarea antică târzie de la Bursuceni „Ciulucul Mic” din regiunea centrală a spațiului pruto-nistean în contextul migrației goților

Gheorghe Postică

0000-0002-2609-1575

Așezarea antică târzie de la Bursuceni „Ciulucul Mic” este amplasată în valea râului Ciulucul Mic, lângă satul Bursuceni, raionul Sângerei. Aceasta face parte dintr-un șir alcătuit din patru așezări de epocă, distribuite consecutiv pe un segment de vale de 9 km lungime (Bursuceni „Obârșia Ciulucului”, Bursuceni „Ciulucul Mic”, Bursuceni „Coada Iazului”, Bursuceni „Valea Viilor” și Coșcodeni VIII). Pe o rază de 10 km, așezările de la Bursuceni se învecinează cu grupul de așezări antice târzii de la Chișcăreni-Slobozia Chișcăreni-Iezărenii Vechi (13 așezări) și grupul de la Măgurele-Boghenii Noi (3 așezări). În total, în microzona dată, pe o suprafață de cca 200 km² (20×10 km), sunt cunoscute 20 de așezări atribuite culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, ceea ce constituie, în mediu, o așezare la 10 km².

În bazinul r. Ciuluc, dacă se face abstracție de necropola de la Slobozia Chișcăreni și de unele situri cercetate prin sondaje preventive, așezarea de la Bursuceni „Ciulucul Mic” reprezintă singurul sit antic târziu, care a fost cercetat prin săpături metodice pe suprafețe extinse. Aici a fost excavată o suprafață de circa 1900 m² și au fost descoperite peste 100 de complexe arheologice antice târzii din perioada secolelor III-IV p. Chr., inclusiv șapte complexe de locuit, cinci vetre de foc, o fântână, 90 de gropi menajere și 57 de gropi de pari de la amenajări de suprafață.

Printre complexele arheologice descoperite la Bursuceni se remarcă numărul impresionant al gropilor menajere, majoritatea cărora erau concentrate în câteva grupuri teritoriale, care includeau de la 10 până la 53 de construcții. Concentrarea într-un anumit loc a peste o sută de complexe destinate păstrării unor provizii indică asupra habitatului unui colectiv uman relativ numeros care, posibil, era alcătuit din mai multe familii mici sau patriarhale.

Așezarea antică târzie de la Bursuceni se încadrează în masivul etnocultural de tipul Sântana de Mureș-Cerneahov din perioada secolelor III-IV p. Chr. cuprinzând elemente culturale tipice pentru populațiile timpului: geto-daci, sarmați și goți. Pe de altă parte, descoperirea

la Bursuceni a unei perle imperiale romane, produse în perioada anilor 326-333 p. Chr., ar putea să reprezinte un indice asupra existenței în bazinul râului Ciuluc a unui centru local de putere al goților. Piesa respectivă, de o semnificație politică deosebită, cel mai probabil, a ajuns în mediul barbar în urma războiului dintre romani și goți din anul 333 p. Chr., când tratatul de pace încheiat, inevitabil, trebuia să aducă conducătorilor din nordul Dunării și diverse daruri din partea lui Constantin cel Mare, printre care, conform obiceiului timpului, trebuiau să se afle și perlele cu portretele miniaturale ale împăratului. Astfel, perla de la Bursuceni ar indica la prezența în regiune a unor reprezentanți ai elitei politice gotice.

O fibulă de bronz din secolul V p. Chr. descoperită la Rădoia (r-nul Sângerei)*

Vlad Vornic

id 0000-0003-2796-7716

Sergiu Matveev

id 0000-0001-8515-2852

Printre mai multe artefacte găsite în perimetrul sitului arheologic *Rădoia II* (s. Rădoia, r-nul Sângerei), care au fost transmise în anul 2020 Muzeului de Istorie și Etnografie Sângerei, se numără și o fibulă de bronz din epoca migrațiilor. Piesa vestimentară a fost realizată prin turnare, are corpul arcuit, semicircular în secțiune și este prevăzută cu două plăci la capete, una triunghiulară și alta rombică, ambele plăci fiind decorate în tehnica *Kerbschnitt*. Fibula aparține tipului *Prša-Levice*, după clasificarea lui J. Werner, sau grupei *Levitze-Tokari*, după tipologia lui I. Gavrituchin, răspândite preponderent în regiunea Dunării de Mijloc și în Crimeea. Tipul respectiv de fibule este datat în perioada D2/D3 (430–470 p. Chr.) și atribuit de cei mai mulți specialiști unor populații germanice. Cele mai apropiate analogii din punct de vedere geografic și tipologic pentru fibula cu capul triunghiular și piciorul rombic de la Rădoia se găsesc la Parcani (r-nul Soroca), Botoșani-Dealul *Cărmidăriei* (jud. Botoșani) și *Ibida* (Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea), datate din primele decenii ale secolului V p. Chr. până în a doua jumătate a acestui veac.

* Cercetare realizată prin subprogramul 011501 ArHe – „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

